

En mellandagshistoria

av Bengt-Åke Wennberg

Det blir ingen servering, sade tågmästaren till min hungrige medpassagerare vid avresan från Göteborg. Tåget gick till Stockholm men över Karlstad och Degerfors dit jag skulle. Det är för mycket folk på tåget och jag är ensam, förklarade tågmästaren. Ingen servering – inte ens till Stockholm. Detta väckte en hel del sura kommentarer. Passageraren hade inte fått lunch och det skulle dröja länge innan han var framme. Ett flertal turer företogs till tågmästarens kupé för att beveka denne. Men nej.

I Åmål stannade tåget. Sträckan fram till Säffle var strömlös. En trött tågmästare förkunnade att Banverket sänt ut spejare men vad de funnit visste man inte. Något besked fanns inte att ge. Tågmästarens röst blev allt mer uppgiven. Den hungrige chansade och ringde till en Pizzeria i staden och fick pizzor levererade till tåget. En flaska vin halades fram. För den pizzaätande gruppen var dagen räddad. Vi övriga väntade och väntade.

Slutligen kom ett besked om att två av fyra bussar skulle komma till stationen. De som hade mest bråttom – vilka de nu var – kunde ta dem. En gammal dam som hade svårt att höra blev allt mer förvirrad. Skulle hon gå av tåget? Detta gällde även oss som hörde vad som sades men inte begrep det. Många lämnade tåget. De ställde sig vid stationsbyggnaden för att passa bussarna. En buss kom och fylldes. De andra bussarna syntes inte till.

Ohörbara besked i högtalarna. Mer förvirring och uppståndelse. Den gamla damen visste varken ut eller in. Konsultationer man och man emellan ledde fram till att den ohörbara informationen i högtalarna betydde att vi nu skulle fortsätta resan med ett annat tåg. Vi måste utrymma det första. I den allmänna röran glömde jag min älskade keps. SJ:s resegaranti täcker varken denna förlust eller det extra obehaget.

Poängen med denna historia är att vi här möter ett *organisierungsproblem* snarare än sura tågmästare, dålig service, dåligt underhåll eller dålig planering. De ansvariga – vilka de nu är – lämnar tågmästare och oss passagerare i sticket. Så som det är ordnat blir vi helt strandsatta. Vi kan bara lita på att ”någon annan” som befinner sig ”långt borta” fixar situationen för oss. Vi ges varken resurser, mandat eller information så att vi kan ta egna initiativ som underlättar situationen för oss själva och för varandra. Pizzaköparna chansade men pizzabagaren kunde lika gärna förlorat sina pengar om tåget genast satt sig i rörelse. Vad hände med serveringen? Jo, den öppnades vilket resulterade i en enorm kö eftersom ingen visste hur länge man skulle behöva bli utan mat. Detta bättrade inte på tågmästarens eller passagerarnas humör.

Händelsen är ett exempel på hur en vertikal paternalistisk tankefigur låser upp oss i opraktiska och orealistiska organisatoriska lösningar. Att förvänta sig att tågen alltid skall gå, att det alltid skall vara full bemanning och att all planering skall fungera prickfritt även i krissituationer är orealistiskt. Störningar av detta slag blir allt vanligare. Samhällsystemen blir allt sårbarare. Behovet av att infrastrukturen fungerar blir allt större. Störningarna får också allt större konsekvenser för dem som berörs. Därför fungerar inte längre gamla resonemang om organisering och ledning.

Dessa bygger på att allt skall kunna förutses, planeras och ordnas uppifrån och utifrån. De utgår från att personal bara skall vara utförare av vad andra bestämt och följa de planer och regler som utarbetats. Vi passagerare blir offer för ledningens välvilja. Vårt engagemang och vår kompetens tas inte till vara. Detta gör att konsekvenserna av störningarna blir mer allvarliga än de behövde vara. Den bristande realismen går således ut över personal och passagerare – inte över dem som egentligen tagit på sig ansvaret. Om detta handlar vår Rapport 121.

När jag äntligen kommer till Degerfors och bänkar mig framför TV:n inser jag att detta inte är det enda problemet med den vertikala paternalistiska tankefiguren. Den leder också in i det som Mats Alvesson i sin senaste bok ”Tomhetens triumf” kallar *nollsummespel, grandiositet och illusionsmakeri*. Nyhetssändningen innehåller två frågor som illustrerar Alvessons resonemang. Den första är att arbetsgivare och fack förbereder sig för en konflikt. Den andra är att Etiopien invaderar Somalia för att driva ut de islamistiska domstolarna.

Av reportagen framgår att makthavarna vill få bägge dessa händelser att framstå som att det handlar om *folkens krig*. I ena fallet lönearbetarnas kamp för rättvisa villkor och i det andra somaliernas kamp mot religiösa förtryckare. Vad som för mig blev uppenbart var att man precis som SJ lämnar just de grupper man säger sig värna om i sticket.

Det man kan vinna med en facklig kamp är inte i första hand väsentligt bättre lön för sina medlemmar. Det handlar om mycket små summor. Vad parterna kan vinna i en konflikt är istället en bättre *position*. Denna positionering kan för facket leda till anslutning av fler medlemmar, mera prestige och att man därmed står starkare i *kampen* mot arbetsgivarna. För arbetsgivarna skulle en facklig förlust innebära motsvarande höjning av deras position. Vad Etiopien och dess allierade kan vinna är inte särskilt mycket på det praktiska planet. Vad man däremot får är en bättre kontroll över de råvarufyndigheter som alla vet finns vid Afrikas Horn och som alla de berörda makthavarna är intresserade av.

Eftersom det inte handlar om faktiska vinster utan om positioner engagerar man sig i bägge fallen i ett *nollsummespel*. Vad en ene vinner förlorar den andre. Några nya värden skapas inte – tvärtom finns det risk att stora värden föröds. I nästa skede kommer den förlorande parten självklart att försöka återta den position denne förlorat. Någon slutlig

seger på en sådan kamp finns inte. Den kan därför fortgå i oändlighet. Under processen blir just de människor och de värden man säger sig värna om lidande.

Att det är ett nollsummespel måste man av detta skäl tala tyst om. Då skulle man förlora det stöd som man söker. Därför måste de frågor som kampen avser förstoras. De måste bli *grandiosa*. Det fackliga manövrerandet måste språkligt omvandlas till en kamp mot kapitalismen. Stödet till Etiopien måste beskrivas som ett försvar för "demokratin". Vad man talar tyst om är att det är mycket mer begränsade vinster som är i potten och att den seger och trygghet man talar om aldrig kan vinnas. Ändå görs allt i god tro. För de närmast berörda är det självklart att fackets respektive arbetsgivarnas positioner måste förbättras och att demokratin i Somalia måste stärkas. Arbetet för detta ändamål är ju deras uppgift som ledare och samtidigt deras levebröd.

De ädla motiven kan emellertid snabbt solkas ner. Det massmediala ögat ser nästan allt. Det tränger sig in i varje skrymsle. Om aktörerna inte aktar sig kan massmedia avslöja maktkampens småaktiga och banala karaktär, men framför allt det onödiga lidande som manövrerandet utsätter människor för. Om detta skulle komma fram skulle man förlora den publika position som man så hårt har engagerat sig i att uppnå.

Därför är det viktigt att stå beredd med *illusionsnummer* genom vilka man kan trola bort det obehagliga och visa fram det önskvärda och storslagna. Av ren självbevarelsedrift – och ofta totalt omedvetet – omvandlar de ansvariga därför verkligheten till något som man tror kommer att "gå hem" i stugorna. Informationen – precis som fallet var på tåget till Degerfors – syftar till att *berättiga* det egna handlandet. Informationen blir därmed också totalt intetsägande och meningslös både för personal och passagerare.

Dessa olyckor skapas inte av onda människor eller av okloka makthavare. De är en följd av den vertikala paternalistiska tankefiguren. Den får sin makt genom att den anammas och fasthålls av så många. Skälet till detta är förstås att den under tidigare skeden tjänat oss väl. De resonemang den leder till är emellertid i dag föråldrade. Det är detta förhållande som gör oss olyckliga och som minskar våra möjligheter att komma till rätta med vår tids små och stora frågor. Bytet av tankefigurer – topikskiftet – leder till störningar, oro och ovisshet. Vad vi gjort för att hjälpa oss själva och andra att på bästa sätt ta sig igenom detta topikskifte beskrivs i Rapport 121.